

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

Бобуйок І.А.

суддя,

Малиновський районний суд м. Одеса

ПРО ВИЗНАЧЕННЯ ЮРИСДИКЦІЇ СПОРІВ, ЯКІ ВИНИКАЮТЬ З ДОГОВОРІВ ПОРУКИ

Питання розмежування юрисдикції завжди було проблемним питанням для судової практики. Причин тому багато, до цього питання звертались як науковці так і практики, проте остаточного свого вирішення на сьогодні воно так і не знайшло, навіть рішення конституційного суду України у справі за конституційним поданням Вищого адміністративного суду України щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 143 Конституції України, пунктів «а», «б», «в», «г» статті 12 Земельного кодексу України, пункту 1 частини першої статті 17 Кодексу адміністративного судочинства України за № 10-рп/2010 від 01.04.2010 року не поставило крапку в визначенні юрисдикцій окремих категорій спорів. Проте одними земельними спорами юрисдикційні проблеми не завершуються. В якості приклада баталій, які тривають навколо питання про юрисдикцію, можна навести кредитні спори, виконання за якими було забезпечено порукою. Власно кажучи, йдеться про випадки коли або в основному або в додатковому зобов'язанні виступають фізичні та юридичні особи. Так, якщо кредитором виступає завжди банк, то на стороні боржника або його поручителя можуть виступати як фізичні, так і юридичні особи, при цьому одночасно.

Невиконання основного зобов'язання призводить до пред'явлення вимог до боржника та його поручителя і якщо вони відповідно фізична та юридична особа, то починається традиційна для нашої практики чехарда. Одні судді розглядають такі вимоги у одному цивільному провадженні, інші при розгляді справи в порядку цивільного судочинства закривають провадження відносно юридичних осіб, роз'яснюючи право на звернення з відповідною вимогою до господарського суду.

Слід зауважити, що питання розмежування юрисдикції було предметом роз'яснення Вищим спеціалізованим судом України з розгляду цивільних і кримінальних справ, який у п. 2 Постанови Пленуму від 30 березня 2012 року, «Про практику застосування судами законодавства при вирішенні спорів, що виникають із кредитних правовідносин», роз'яснив, що оскільки у спорах, що виникають із кредитних правовідносин, сторонами є як юридичні, так і фізичні особи та з урахуванням вимог статей 15–16 і ч. 2 ст. 118 ЦПК України, при визначенні судової юрисдикції суди мають виходити з того, що такі справи підлягають розгляду в порядку цивільного судочинства у разі, якщо однією зі сторін є фізична особа, а вимоги взаємопов'язані між собою і окремих їх розгляд неможливий. Зокрема, це можуть бути позови банку (іншої фінансової установи) до фізичної особи – позичальника і до юридичної особи – поручителя чи навпаки, які виникли з одних і тих самих правовідносин – отримання кредиту.

Практична реалізація цих роз'яснень виявила, що критерій неможливості окремого розгляду вимог сприймається суддями по різному. Так, відповідно до ч. 1 ст. 554 ЦК України поручитель відповідає перед кредитором, за загальним правилом, солідарно із позичальником, якщо договором поруки не встановлено його додаткову (субсидіарну) відповідальність. Проте навіть за умови солідарної відповідальності закон не містить вказівки про обов'язкове пред'явлення вимоги одночасно до двох боржників. До речі саме відсутність такої вказівки породила низьку ситуацій та схем, наслідками яких стала наявність декількох рішень та виконавчих листів на одну і ту ж суму до боржника та поручителя, а також численні зловживання цим з боку кредиторів-банків. Слід зауважити, що частина суддів спостерігаючи таку «практику» займають позицію, щодо неможливості окремого розгляду цих договорів, що пов'язане, зокрема, із визначенням суми заборгованості, способу виконання зобов'язання та іншими умовами договорів. Інша частина суддів посилається на ст. 16 ЦПК України, згідно з якою не допускається об'єднання в одне провадження вимог, які підлягають розгляду за правилами різних видів судочинства, якщо інше не встановлено законом, а тому вважають, що суд розглядає позов в частині вимог, які належать до цивільної юрисдикції, і відмовляє або закриває помилково порушене провадження щодо вимог, розгляд яких повинен проводитися за правилами іншого судочинства. При цьому посилаються на те, що

оскільки пред'явлення позову до солідарних боржників є правом, а не обов'язком банку чи іншої фінансової установи (ч. 1 ст. 543 ЦК України), у разі пред'явлення позову до кожного з них окремо, суди мають враховувати визначену ЦПК України компетенцію судів щодо розгляду цивільних справ. Зокрема, позов банку (іншої фінансової установи) до юридичної особи – поручителя із залученням фізичної особи – позичальника як третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, підлягає розгляду в порядку господарського судочинства.

Не вирішила цієї проблеми остаточно і Постанова Пленуму ВСС України від 1 березня 2013 року «Про деякі питання юрисдикції загальних судів та підсудності розгляду цивільних справ», п. 3 якої роз'яснено, що критеріями відмежування справ цивільної юрисдикції від інших є, по-перше, наявність у них спору про право цивільне (справи за позовами, що виникають із будь-яких правовідносин, крім випадків, коли розгляд таких справ проводиться за правилами іншого судочинства), по-друге, суб'єктний склад такого спору (однією зі сторін у спорі є, як правило, фізична особа). Оскільки згідно зі статтею 16 ЦПК України не допускається об'єднання в одне провадження вимог, які підлягають розгляду за правилами різних видів судочинства, якщо інше не встановлено законом, суд відкриває провадження у справі в частині вимог, які належать до цивільної юрисдикції, і відмовляє у відкритті провадження у справі щодо вимог, коли їх розгляд проводиться за правилами іншого виду судочинства. Разом із тим, суд також має врахувати, що в порядку цивільного судочинства підлягають розгляду справи у разі, якщо однією зі сторін є фізична особа, а вимоги взаємопов'язані між собою і окремий їх розгляд неможливий.

На нашу думку, наведена проблема дійсно може бути вирішена як прямою вказівкою в законі, для чого необхідно внести зміни в чинну редакцію ЦК України, та зазначити, що до солідарних боржників завжди одночасно пред'являється позов (процесуальний аспект), або все ж таки слід виходити зі специфіки спірних правовідносин та особливого характеру поруки. Оскільки договір поруки має додатковий (акцесорний) до основного зобов'язання – кредитного договору – характер і укладається саме для забезпечення виконання останнього, то це призведе нас до висновку про тісну пов'язаність боржника та поручителя саме в забезпечених порукою відносинах і тому зніметься питання про юрисдикцію спору,

оскільки якщо вимоги пов'язані нерозривно відпадає «проблема» у вигляді ст.16 ЦПК України. При цьому будь-яке право (мається на увазі кредитора) дійсно реалізовується ним на свій розсуд, але не врахуванням прямої вказівки закону, а виходячи з сутності виниклих між сторонами правовідносин. На користь такого підходу свідчить принцип процесуальної економії, коли пов'язані вимоги будуть одночасно вирішуватися судом, та за якими буде матися спільний виконавчий документ, та і сам процес виконання буде значно прозорішим, тем більше, що відповідно до ст. 556 ЦК України після виконання поручителем зобов'язання, забезпеченого порукою, кредитор повинен вручити йому документи, які підтверджують цей обов'язок боржника. До поручителя, який виконав зобов'язання, забезпечене порукою, переходять усі права кредитора у цьому зобов'язанні, в тому числі й ті, що забезпечували його виконання. До кожного з кількох поручителів, які виконали зобов'язання, забезпечене порукою, переходять права кредитора у розмірі частини обов'язку, що виконана ним. Крім того, доцільно виходити з універсального характеру цивільної юрисдикції, що означає, що якщо спір не підпадає під іншу юрисдикцію, то він підлягає розгляду в порядку ЦПК України. На користь такої позиції можна навести роз'яснення п. 4 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 12 червня 2009 року, «Про застосування норм цивільного процесуального законодавства при розгляді справ у суді першої інстанції», в якому встановлено, що вирішуючи питання про відкриття провадження у справі, суд повинен виходити з того, що згідно зі ст. 124 Конституції України юрисдикція загальних судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі, а за частинами 1, 2 ст. 15 ЦПК України у порядку цивільного судочинства суди розглядають справи про захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів, що виникають із цивільних, житлових, земельних, сімейних, трудових відносин, а також з інших правовідносин, крім випадків, коли розгляд таких справ за ст. 17 КАС України або ст. ст. 1, 12 ГПК України віднесено до компетенції адміністративних чи господарських судів. Законом може бути передбачено розгляд інших справ за правилами цивільного судочинства.

Наведений підхід, на нашу думку, дозволить вирішити актуальне для судовій практиці питання та забезпечити її одноманітність.